

**ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИНУ ЯК ЕЛЕМЕНТ
КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОНТРАБАНДИ****SUBJECT OF CRIME AS AN ELEMENT
OF CRIMINALISTIC CHARACTERISTICS OF CONTRABAND**

**Скорик А.Л., курсант IV курсу
факультету підготовки, перепідготовки та підвищення
кваліфікації працівників податкової міліції
Університет державної фіскальної служби України**

**Смірнова А.О., курсант IV курсу
факультету підготовки, перепідготовки та підвищення
кваліфікації працівників податкової міліції
Університет державної фіскальної служби України**

**Полуніна Л.В., старший викладач
кафедри фінансових розслідувань
Університет державної фіскальної служби України**

У статті розглянуті особливості видів предметів контрабанди, щодо яких встановлений певний порядок обігу, а саме, переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю, як елементів криміналістичної характеристики вказаного злочину.

Контрабанда діяльність є одним із найнебезпечніших напрямків криміналізації зовнішньоекономічної сфери. Українське суспільство сьогодні, як і в попередні роки, перебуває у стадії проведення правових реформ. За цих умов правоохоронним органам нашої держави постійно доводиться протистояти зростанню злочинності. Контрабанда завдає суттєвої шкоди економічним відносинам у сфері господарської діяльності нашої держави. Незважаючи на вжиті заходи щодо протидії цим злочинам, контрабанда набуває все більших масштабів та організованих форм, завдаючи колосальних збитків економіці держави, а інколи і здоров'ю і життю громадян.

Зафіксовані обсяги незаконного переміщення через кордон предметів контрабанди (культурних цінностей, отруйних, сильнотоксичних, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї або боеприпасів, частин вогнепальної нарізної зброї, а також спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації) свідчать про те, що цей вид злочину набув надзвичайно небезпечного та масового характеру.

Такі юридичні науки як кримінальний процес і криміналістика, належну увагу приділяють вирішенню питань щодо ефективного виявлення злочину та провадження досудового розслідування. Вдала організація цього виду процесуальної діяльності безпосередньо пов'язується із успішним виконанням завдань кримінального процесу, передбачених статтею 2 Кримінального процесуального кодексу України, зокрема таких, як швидке, повне та неупереджене розслідування і судовий розгляд з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини.

Тому для адекватної протидії контрабанді, вчасному виявленню і якісному досудовому розслідуванню важливе значення має криміналістична характеристика цього злочину і особливо склад і характеристика її елементів.

Ключові слова: контрабанда, криміналістична характеристика, предмет злочину, культурні цінності, отруйні речовини, сильнотоксичні речовини, вибухові речовини, радіоактивні матеріали, зброя, спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації.

The article considers the peculiarities of the types of contraband, for which a certain order of circulation is established, namely, movement across the customs border of Ukraine outside customs control or with concealment from customs control, as elements of forensic characteristics of this crime.

Smuggling is one of the safest areas of criminalization of the foreign economic sphere. Ukrainian society today, as in previous years, is in the process of legal reform. Under these conditions, the law enforcement agencies of our state constantly have to resist the growth of crime. Smuggling causes significant damage to economic relations in the sphere of economic activity of our state. Despite the measures taken to combat these crimes, smuggling is becoming more widespread and organized, causing enormous damage to the state's economy, and sometimes to the health and lives of citizens.

Recorded volumes of illegal movement across the border of contraband items (cultural property, poisonous, potent, explosives, radioactive materials, weapons or ammunition, parts of firearms, as well as special technical means of obtaining secret information) indicate that this type of crime has become extremely dangerous and mass nature.

Legal sciences such as criminal procedure and criminology pay due attention to the issues of effective crime detection and pre-trial investigation. Successful organization of this type of procedural activity is directly related to the successful implementation of the criminal procedure under Article 2 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, in particular such as prompt, complete and impartial investigation and trial so that everyone who has committed a criminal offense is prosecuted to the extent of his guilt.

Therefore, for adequate counteraction to smuggling, timely detection and high-quality pre-trial investigation, the forensic characteristics of this crime and especially the composition and characteristics of its elements are important.

Keywords: smuggling, forensic characteristics, subject of crime, cultural values, poisonous substances, strong substances, explosives, radioactive materials, weapons, special technical means of secret information.

Процес розслідування злочинів пов'язаних із вчиненням контрабанди характеризується підвищеною складністю, обумовленою механізмом злочинної діяльності та високою латентністю злочину.

Зафіксовані обсяги незаконного переміщення через кордон предметів контрабанди (культурно-історичні цінності, вибухові речовини, зброя та боеприпаси, стратегічна та інша промислова сировина тощо) свідчать про те, що цей вид злочину набув надзвичайно небезпечного масового характеру. Тому для ефективної протидії контр-

абанді важливе значення має дослідження елементів криміналістичної характеристики цього злочину, і зокрема, одного із найважливіших її елементів – предмету злочинного посягання.

Різні аспекти досліджуваної тематики досить активно розроблялися науковцями у сфері кримінального, кримінального процесуального права та криміналістики. Вищевказане свідчить про актуальність розробки даної категорії, визначає його практичну значущість. Контрабанда як склад злочину розглядалась

у дослідженнях вітчизняних та зарубіжних учених: С.А. Гадойбоева, В.О. Владимірова, Ю.Г. Кісловського, М.П. Карпушина, О.М. Омельчука, О.В. Процюка, В.В. Сіленка, Ю.І. Сучкова та ін. Вагомий внесок у розробку окремих криміналістичних методик та визначення елементів криміналістичної характеристики зробили відомі вчені-криміналісти Т.В. Авер'янова, Ю.П. Аленін, О.Я. Баєв, Р.С. Белкін, В.П. Бахін, А.Ф. Волобуєв, В.Г. Гавло, В.Г. Гончаренко, В.А. Журавель, Н.І. Клименко, М.В. Салтєвський, В.Ю. Шепітько, М.П. Яблоков та ін. На рівні дисертаційних досліджень здійснювалася також й розробка методики розслідування контрабанди (В.М. Шевчук) або визначення особливостей доказування обставин вчинення контрабанди (Л.М. Білецька, М.І. Костін).

Але враховуючі часті зміни кримінального та кримінального процесуального законодавства України виникла необхідність у більш ретельному розгляді предметів контрабанди, як елементу криміналістичної характеристики злочину, оскільки йому належної уваги не приділено.

Мета статті полягає в тому, щоб на підставі норм чинного законодавства, практики їх застосування напрацювати оновлені уявлення у визначенні предметів контрабанди, а також у виділенні його особливостей.

Контрабанда (від італійського *contraband* – проти урядового указу, закону) в останні роки стала одним із самих розповсюджених економічних злочинів, що завдає суттєвої економічної шкоди інтересам держави.

Відповідно до ст. 201 Кримінального кодексу України під контрабандою розуміється переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї або боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї або бойових припасів до неї), частин вогнепальної нарізної зброї, а також спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації.

Для ефективного та успішного розслідування контрабанди, важливе значення має правильне визначення змісту її криміналістичної характеристики та елементів, що в подальшому дозволить використати її результати на практиці.

Науковці виділяють декілька точок зору з приводу змісту криміналістичної характеристики: 1) вона базується як на елементі складу злочину, так і на елементах предмету доказування в кримінальному провадженні [1, с. 116]; 2) основою для її створення являється склад злочину [2, с. 130]; 3) вона базується на предметі доказування у кримінальному провадженні [3, с. 38-51].

Першим запропонував використати в криміналістичній літературі поняття «криміналістична характеристика злочинів» А.Н. Колесніченко. Він відмічав, що загальна криміналістична характеристика виду злочинів є важливою основою усіх приватних методик [4, с. 23].

Узагальнюючи вищевказане, під криміналістичною характеристикою злочинів варто розуміти упорядковану сукупність даних (відомостей) про криміналістично значущі ознаки злочинів: предмет, спосіб, сліди, особу злочинця тощо.

Стосовно криміналістичної характеристики контрабанди відсутнє єдине уявлення про склад її елементів. Тому, на основі узагальнення думок різних науковців ми визначаємо такі основні елементи: 1) предмет злочинного посягання; 2) спосіб вчинення та приховування або маскування злочину; 3) типові сліди злочину; 4) типові якості особи злочинця.

Контрабанда належить до злочинів, характерною особливістю яких є обов'язкова наявність предмета, на який безпосередньо спрямовуються злочинні дії винного

і через який він посягає на суспільні відносини, що характеризують об'єкт цього злочину.

Проблема предмета злочину, зокрема його місце у складі злочину та значення для кваліфікації злочинного посягання, має свою давню історію і дотепер викликає дискусію серед науковців. Такий інтерес сприяв визначенню основних властивостей предмета злочину, що мають значення не лише для кримінально-правової доктрини, а й для інших правових наук [5, с. 89].

Аналіз практики протидії контрабанді свідчить про те, що в сучасних умовах різновиди предметів контрабанди надзвичайно різноманітні і час від часу змінюються залежно від потреб окремих груп населення. Ці потреби виникають у зв'язку з соціально-економічною обстановкою в країні та соціальними і психологічними властивостями її громадян.

Ми вважаємо, буде доцільним при встановленні предмета контрабанди дізнатись визначення загального поняття предмета злочину. При цьому варто керуватися, на нашу думку, таким його визначенням: предметом злочину є речі та інші предмети матеріального світу, у зв'язку з якими або з приводу яких здійснюється злочин, або впливаючи на які, винний посягає на суспільні відносини, що охороняються законом.

Чинне законодавство України до предметів контрабанди відносить: 1) культурні цінності; 2) отруйні речовини; 3) сильнодіючі речовини; 4) вибухові речовини; 5) радіоактивні матеріали; 6) зброя (крім гладкоствольної мисливської зброї); 7) боєприпаси; 8) частини вогнепальної нарізної зброї; 9) спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації.

Окремої уваги потребує поява нового предмету контрабанди – спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації. Важливість цього питання зумовлена стрімким розвитком сучасних інформаційних продуктів. Визначення та перелік вказаних засобів передбачений Ліцензійними умовами провадження господарської діяльності, пов'язаної з розробленням, виготовленням, постачанням спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку та інших технічних засобів негласного отримання інформації, які затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 22 вересня 2016 р. № 669.

Спеціальні технічні засоби для зняття інформації з каналів зв'язку та інші технічні засоби негласного отримання інформації (далі - спеціальні технічні засоби) – технічні, апаратно-програмні, програмні та інші засоби, які відповідають критеріям належності технічних засобів негласного отримання інформації, що мають технічну забезпеченість для негласного отримання (прийому, обробки, реєстрації та/або передачі) інформації, призначені для використання у скритий спосіб, характерний для оперативно-розшукової, контррозвідальної або розвідальної діяльності.

Вказаною постановою затверджено і перелік таких засобів до яких відносяться:

1) Засоби для негласного аудіо-, відеоконтролю та спостереження за особою, річчю або місцем.

2) Засоби для негласного отримання інформації про місцезнаходження та/або переміщення особи, транспортних засобів чи іншого володіння особи, зокрема для негласного установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу зв'язку.

3) Засоби для негласного обстеження кореспонденції, предметів, матеріальних носіїв інформації.

4) Засоби для негласного проникнення або обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи.

5) Засоби для негласного зняття інформації з телекомунікаційних мереж.

6) Засоби для негласного зняття інформації з електронних інформаційних систем [9].

Одним із важливих різновидів предмету злочину, якому приділяється велика увага є культурні цінності. Перелік культурних цінностей наведений в Законі України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей». Відповідно до ст. 1 вказаного Закону культурні цінності – це об'єкти матеріальної та духовної культури, що мають художнє, історичнє, етнографічне та наукове значення і підлягають збереженню, відтворенню та охороні відповідно до законодавства України, а саме:

1) оригінальні художні твори живопису, графіки та скульптури, художні композиції та монтажні з будь-яких матеріалів, твори декоративно-прикладного і традиційного народного мистецтва;

2) предмети, пов'язані з історичними подіями, розвитком суспільства та держави, історією науки і культури, а також такі, що стосуються життя та діяльності видатних діячів держави, політичних партій, громадських і релігійних організацій, науки, культури та мистецтва;

3) предмети музейного значення, знайдені під час археологічних розкопок;

4) складові частини та фрагменти архітектурних, історичних, художніх пам'яток і пам'яток монументального мистецтва;

5) старовинні книги та інші видання, що становлять історичну, художню, наукову та літературну цінність, окремо чи в колекції;

6) манускрипти та інкунабули, стародруки, архівні документи, включаючи кіно-, фото- і фонові документи, окремо чи в колекції;

7) унікальні та рідкісні музичні інструменти;

8) різноманітні види зброї, що має художню, історичну, етнографічну та наукову цінність;

9) рідкісні поштові марки, інші філателістичні матеріали, окремо чи в колекції;

10) рідкісні монети, ордени, медалі, печатки та інші предмети колекціонування;

11) зоологічні колекції, що становлять наукову, культурно-освітню, навчально-виховну або естетичну цінність;

12) рідкісні колекції та зразки флори і фауни, мінералогії, анатомії та палеонтології [6].

Отруйні речовини — це небезпечні хімічні речовини та сполуки, індивідуальні за своїм складом, суміші хімічних речовин та сполук, продукти їх розкладу та розпаду, які за сукупністю притаманних їм властивостей створюють або можуть створити небезпеку для довкілля, тварин та здоров'я людей, що може привести до загибелі об'єктів довкілля, тварин та людей, і, які потребують спеціальних методів, умов і засобів поводження з ними.

Сильнодіючі речовини — це речовини синтетичного або природного походження, в тому числі рослини, що небезпечно впливають на організм людини, і можуть завдати шкоду її здоров'ю та життю при прийомі їх не в медичних цілях. Перелік сильнодіючих речовин встановлюється Фармакологічним і Фармакопейним Комітетом Міністерства охорони здоров'я України. До них відносяться транквілізатори (наприклад, седуксен), ефедрин і псевдоефедрин, синтетичний етиловий спирт тощо.

Отруйні та сильнодіючі речовини відрізняються від наркотичних та психотропних речовин тим, що вони не викликають захворювання наркоманією чи токсикоманією. Тому вони не підлягають включенню до класифікаційних таблиць наркотичних засобів та психотропних речовин і на них не поширюється правовий режим, встановлений Законом України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів».

Вибухові речовини – порох, динаміт, тротил, нітрогліцерин і інші хімічні сполуки чи суміші, здатні до вибуху в результаті запалювання, удару, детонації, виготовлені фабричним шляхом чи саморобні.

Радіоактивні матеріали – джерела іонізуючого випромінювання, ядерні матеріали та радіоактивні відходи [7]. Це речовини природного або штучного походження, що мають здатність до іонізуючого розпаду, який призводить до випромінювання в дозах, шкідливих для здоров'я.

Зброя — предмети та пристрої, що призначені для ураження живих цілей, кораблів, літаків (вертольотів) та інших об'єктів, і не мають іншого призначення.

Вогнепальна зброя – зброя, в якій снаряд (куля, шріт тощо) приводиться в рух миттєвим звільненням хімічної енергії заряду (пороху або іншої пальної суміші).

Бойова нарізна вогнепальна зброя – зброя армійських зразків або виготовлена за спеціальними замовленнями (пістолети, револьвери, гвинтівки, карабіни, автомати, кулемети тощо).

Бойові припаси – патрони до нарізної вогнепальної зброї різних калібрів, а також заряджені патрони для гладкоствольних мисливських рушниць, мисливський порох і капсулі.

Щодо частин вогнепальної нарізної зброї як предмета даного злочину потрібно зазначити, що чіткого визначення даного терміну законодавство не надає. До основних частин зброї належать будь-які елементи або запасні деталі, спеціально призначені для вогнепальної зброї та необхідні для її функціонування, а саме: ствол, корпус, або стовбурна коробка, затвор або барабан, вісь затвору або казенник. Частинами ж вогнепальної нарізної зброї слід вважати всі перелічені у супровідній документації (інструкції з використання, описі) частини, що характеризують окремо взятий зразок зброї [8, с. 467].

Заслугує на увагу те, що для визначення предметом контрабанди зброї необхідно мати висновок експерта, і якщо не вистачає комплектуючих, то це не є зброя. Існують такі маленькі хитрощі, як розукомплектування, розділення на частини і ввезення частинами в різний час. Ввезення розукомплектованої зброї (яку без проблем можна зібрати за межами митної території України) кваліфікується вже по-іншому і не містить складу злочину, передбаченого ст. 201 КК України.

На основі вищевказаного, ми дійшли спільної думки, що таке визначення предмету не дає повного уявлення про окремі його види, що в свою чергу негативно впливає на формування характеристики контрабанди певних матеріальних об'єктів. Ми вважаємо, за доцільне було б посилання на законодавчі акти, в яких наводиться такий перелік.

Із стрімким розвитком сучасності та потребами громадян держави, найпопулярнішим предметом вчинення контрабанди є наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги та прекурсорні та фальсифіковані лікарські засоби. Відомчим нормативно-правовим актом з цих питань є Перелік наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 6 травня 2000 р. № 770. Він містить таблиці, а вони – відповідні списки. Проте перелік наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів постійно уточнюється й змінюється, що повинно враховуватися при виявленні фактів вчинення контрабанди.

Удосконалення кримінального процесуального законодавства щодо протидії контрабанді багато в чому залежить від чіткого розмежування, проблеми пізнання та визначення предмета контрабанди. Виключна її важливість обумовлюється не тільки теоретично, а й має практичне значення. Адже з'ясування предмета злочину дає можливість визначити сутність злочину, сприяє правильній кваліфікації діяння, дає можливість ефективно використовувати сили та засоби оперативно-розшукової діяльності, що є важливим для успішного виявлення та розслідування вказаного злочину.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильев А.Н., Яблоков Н.П. Предмет, система и теоретические основы криминалистики. Москва: МГУ, 1984. 144 с.
2. Селиванов Н.А. Советская криминалистика: система понятий. Москва: Юрид.лит., 1982. 152 с.
3. Образцов В.А. Учение о криминалистической характеристике преступлений. Криминалистика. Москва: Юрид. лит., 1995. 650 с.
4. Аркуша Л.І. Основи методики виявлення і розслідування організованої злочинної діяльності при наявності корумпованих зв'язків: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза». Харків, 2002. 20 с.
5. Музика А.А. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання: монографія. Київ, 2011. 192 с.
6. Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей: Закон України від 21 вересня 1999 р. № 1068-XIV / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-14> (дата звернення 12.05.2020).
7. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку: Закон України від 8 лютого 1995 р. № 39/95-ВР / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 12.05.2020).
8. Кримінальний кодекс України: наук.-прак. коментар / Д.С. Азаров, В.Г. Гришук, А.В. Савченко та ін.; за заг. ред.. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.
9. Деякі питання щодо спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку та інших технічних засобів негласного отримання інформації: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.09.2016 № 669 / Кабінет міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/669-2016-%D0%BF> (дата звернення 12.05.2020).